

Vlaamse schuur verhuist in Cromvoirt'

Bart Roelofs

We nemen u mee in het verhaal van een Vlaamse schuur in Cromvoirt. Deze schuur stond eeuwenlang op het erf van de boerderij aan de Sint-Lambertusstraat 33 in Cromvoirt, ook wel bekend als de witte boerderij van Ties en Dieneke Dekkers. Na het overlijden van de laatste bewoner, kwam de boerderij in de zomer van 2014 leeg te staan. De boerderij en de daarbij gelegen Vlaamse schuur begonnen langzaam in verval te raken. De rieten kapen op beide panden werden steeds slechter en moesten met grote witte plastic zeilen worden afgedekt. Dit tot afgrijzen van vele dorpsbewoners.

En toen was daar een Cromvoirtenaar die het niet langer kon aan zien en initiatief nam. Na vele gangen langs gemeente, provincie en andere instanties kreeg hij afgelopen zomer toestemming om de Vlaamse schuur te verplaatsen naar een locatie op de Hoge Akker in Cromvoirt. Daar zal de schuur in het voorjaar van 2020 weer in volle glorie te bewonderen zijn.

• Vlaamse schuren in Cromvoirt

Schuren met zwart gepotdekselde² muren en een welvende³ rieten kap zijn een bekend verschijnsel in Cromvoirt en grote delen van Brabant. Op historisch fotomateriaal van het BHIC⁴ zijn er vele in Cromvoirt te zien. In de tweede helft van de vorige eeuw namen de ontwikkelingen

in de landbouw een grote vlucht. Mechanisatie en schaalvergroting maakten dat soms eeuwenoude schuren hun functie

De schuur in 1968 (BHIC)

verloren. Ze werden vervangen door moderne stallen en opslagruimten. Veel schuren raakten in verval en zijn daarom gesloopt. Toch hebben enkele de tand des tijds doorstaan; sommige met behoud van de originele functie, andere werden verbouwd voor bijvoorbeeld bewoning. Toch is niet elke schuur een zogenaamde Vlaamse schuur. In de Meijerij komen voornamelijk twee typen schuren⁵ voor: de dwarsdeelschuur en de zijlangsdeelschuur of Vlaamse schuur. Het verschil tussen beide typen schuren zit in de positionering van de werkvloer (= de deel) in de schuur.

Bij een dwarsdeelschuur liggen de schuurdeuren die toegang geven tot de schuur tegenover elkaar in beide lange gevels. De deel bevindt zich daarachter, dwars op de lengterichting van de schuur. Aan weerszijden van de deel liggen twee tasruimten.⁶

Bij een Vlaamse schuur ligt de werkvloer aan één zijkant, als een recht pad in de lengterichting door de schuur. Doordat de inrit, de deel en vaak ook de uitrit direct langs de lange gevelmuur liggen, is het schuurgedeelte dat het hoogst is (het middengedeelte dat onder de nok ligt) als

tasruimte beschikbaar. Via de deel kunnen hooi of graanschoven binnengereden worden en vanaf de wagen in de schuur worden getast, zo nodig tot de nok toe. De inrit bevindt zich dus steeds aan één zijkant van de korte gevel. De deuren aan de inritzijde zijn hoog om de hoogbeladen oogstwagens doorgang te kunnen verlenen. De deuren aan de tegenoverliggende gevel van de uitrit zijn vaak lager, de oogstwagens waren dan immers al leeg. De kopgevels hebben een asymmetrische opzet met een opweldend dakvlak boven of inspringing in de gevel voor de hoge deeldeuren.

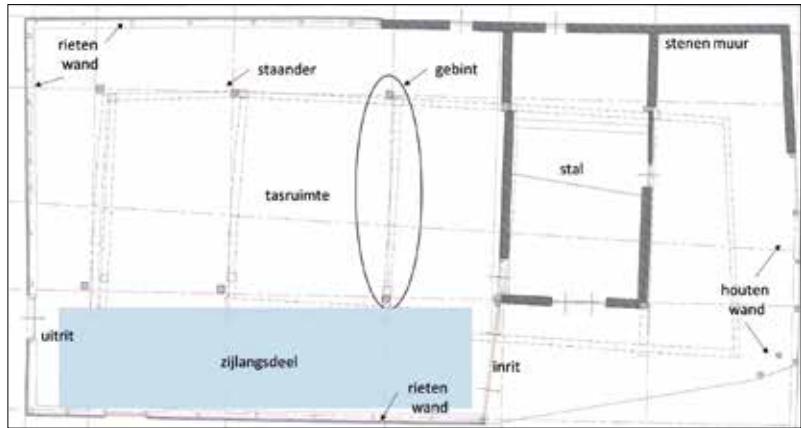
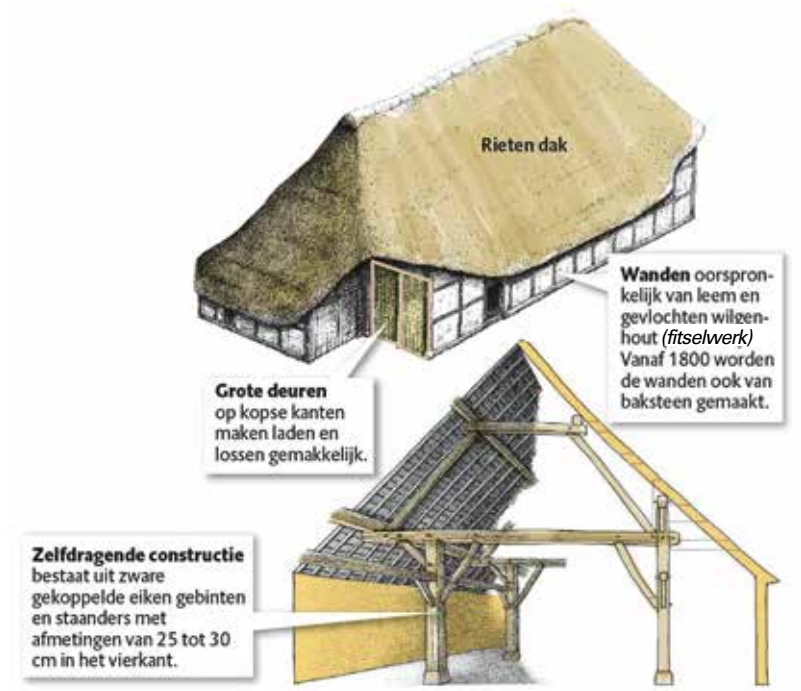
De naam Vlaamse schuur is van recente datum. Boerderij-onderzoeker R.C. Hekker (1917-1990) heeft deze naam gemunt. Hij kwam op deze naam omdat in Vlaanderen nog enkele abdijschuren staan die duidelijk de kenmerken hebben van een zijlangsdeelschuur. De Vlaamse schuur lijkt daarvan een navolging in het klein. De naam Vlaamse schuur wordt echter in Vlaanderen niet gebruikt. Het type schuur komt wel in Vlaanderen voor, maar minder vaak dan in Noord-Brabant en wordt dan een langse schuur genoemd.

Toch is de link met Vlaanderen niet helemaal toevallig. In de Meijerij werd sinds de middeleeuwen tot aan de industrialisatie een landbouwtechniek toegepast die door Vlaamse kloosterorden werd ontwikkeld. Kenmerkend voor deze zogenaamde Vlaamse bouwerij⁷ is een intensief grondgebruik, een doorgedreven bemesting, een complexe vruchtopvolging met hoofd- en voedergewassen en een grote veestapel. Deze kloosterorden ontwikkelden ook dit type schuur voor opslag. De Vlaamse schuren zijn dus eigenlijk een zichtbare link naar een eeuwenoude landbouwtechniek en ook daarom van cultuurhistorisch belang.

De oude en nieuwe locatie

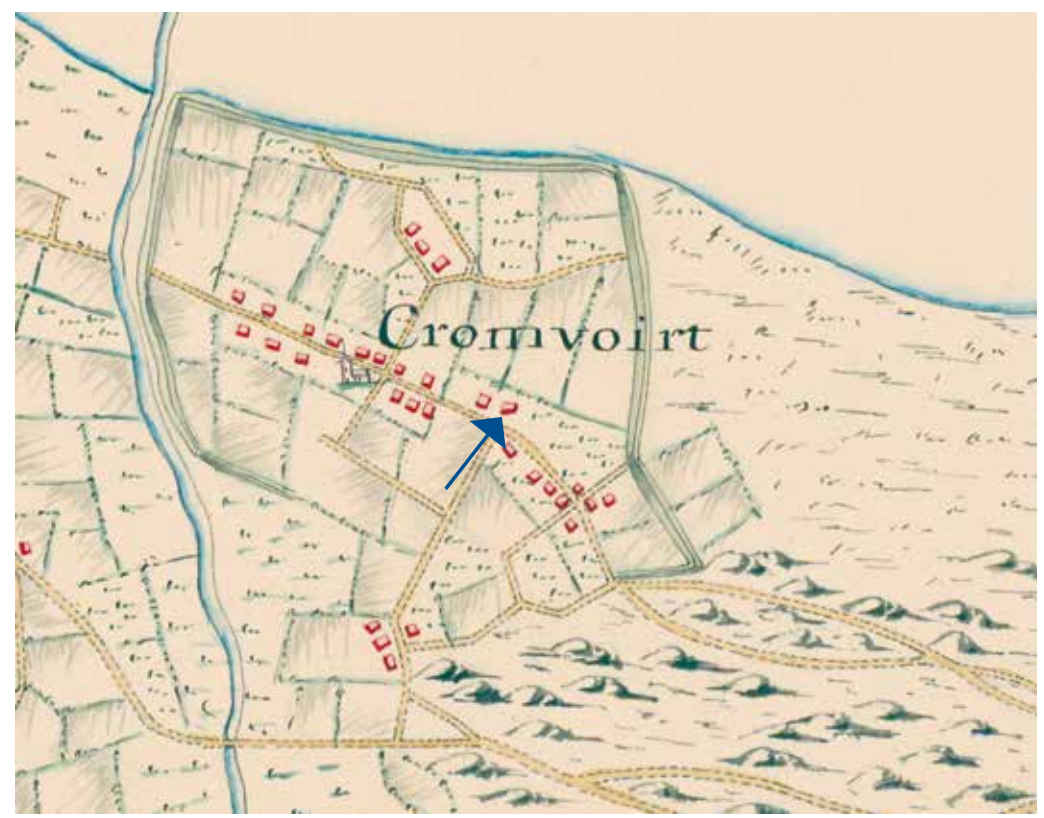
Vlaamse schuren stammen uit de periode voor de industrialisatie en mechanisatie. De boer bouwde met wat er voor handen was. Het materiaalgebruik geeft aan hoe het stond met de beschikbaarheid van materialen en de welvaart op de boerderij en in de regio. De basis van de schuur wordt gevormd door de – vaak eiken – gebintconstructie.⁸ Kenmerkend is dat de zware gekoppelde gebinten geheel zelfdragend zijn. De balken kunnen afmetingen hebben van wel 25-30 cm in het vierkant. Voor dakbedekking werd aanvankelijk riet of het veel goedkopere stro gebruikt. De wanden van de schuur waren van fitselwerk.⁹ In een latere periode bouwde men met houten wanden. Aanvankelijk werden de wanden gepotdekseld, later ging men rabatten¹⁰, maar vanaf de 19^e eeuw werden wanden steeds meer gemetseld of versteend. De vloer van de deel was tot in de 19^e eeuw en soms wel 20^e eeuw een leemvloer. Schuren werden aangepast naar gelang de behoeften van de boer. Het kwam voor dat men de schuur ging vergroten en dat bijvoorbeeld een schuur met vier gebinten werd uitgebreid naar vijf gebinten. Omdat Vlaamse schuren met pen- en gatverbindingen zijn uitgevoerd kan men ze makkelijk demonteren en verplaatsen. Zulke veranderingen kunnen zichtbaar zijn doordat de vorm van staanders en balken van de verschillende gebinten afwijkt of doordat er twee telsystemen gebruikt zijn. (De timmerman merkte de onderdelen van de gebinten met cijfers zodat hij op de bouwplaats de voorbereide onderdelen op de juiste manier in elkaar kon zetten). Ook in de wanden en in het metselwerk zijn de sporen van veranderend gebruik te vinden. Aanhelingen¹¹ die verraden dat er ramen en deuren op andere plaatsen hebben gezeten.

● **Ouderdom van deze Vlaamse schuur**
De leeftijd van deze Vlaamse schuur is niet exact te dateren. Tijdens de ontmanteling van de schuur deze zomer werd een inscriptie gevonden met “1852”. Dat is ongetwijfeld een belangrijk jaartal in de geschiedenis van deze schuur, maar hoogstwaarschijnlijk niet het geboortjaar. Ties Dekkers zelf verkondigde dat

Schetsen van een typische Vlaamse schuur (illustratie Julius Wintermans)

Plattegrond van de Cromvoirtse schuur

Fragment van een kaart van Hattinga uit 1748 (BHIC)

de schuur uit 1750 stamde. Archieven geven geen uitsluitsel, daarvoor was deze schuur niet belangrijk genoeg, maar historische kaarten¹² helpen ons verder. Een voorbehoud is echter op zijn plaats. De vraag is hoe nauwkeurig de panden op de kaarten zijn weergegeven. Het primaire doel van de kaarten lag daar niet. Staan alle panden ingetekend, met de exacte vorm? Ook zien we niet welk pand is ingetekend, er staat immers maar een blokje op de kaart. De boerderij en schuur staan op een zeer markante plaats, vlak naast de T-kruising van de doorgaande weg door Cromvoirt (de Sint-Lambertusstraat, vroeger de Hoogstraat genoemd) en de weg van Cromvoirt naar Deuteren (de Deuterestraat, vroeger de Maasstraat). Deze wegen

maken deel uit van het wegpatroon dat al vele honderden jaren niet is veranderd. De kruising van Maasstraat met de Hoogstraat is op elke kaart een duidelijk herkenningspunt. Aan de zuidkant van de T-kruising stond tot 1824 de Hubertuskapel¹³, ongeveer waar nu dorps huis de Battle Axe staat. De speurtocht start in 1629. Het ontzettingsleger van Hendrik van den Bergh dat Den Bosch te hulp wilde schieten, laat het dorp volledig verwoest achter. De schuur moet dus van latere datum zijn. In 1739-1742 vervaardigden vader Willem Tiberius en zonen David en Anthony Hattinga een set kaarten in opdracht van de Raad van State, met als doel de onderwaterzettingmogelijkheden rondom de stad 's-Hertogenbosch in kaart te brengen.

Fragment van de kadastrale kaart uit 1832 (BHC)

Op deze kaart staan twee panden op de bewuste locatie ingetekend: een vierkant pand recht op de hoek van de kruising en een langwerpige pand (boerderij?) ernaast, evenwijdig langs de weg. Van de schuur ontbreekt nog elk spoor.

Een paar jaar later, rond 1748, maakt Anthony Hattinga een gedetailleerde kaart waarop ook Cromvoirt is ingetekend. Er is duidelijk in de tussentijd wat veranderd; het vierkante pand op de kruising is nog zichtbaar, waar het boerderijtje stond gaapt een gat, en iets verder is nu een nieuw vierkant pand zichtbaar. Zou dit de schuur zijn? Aardig detail op deze kaart is dat de Hubertuskapel (de overbuurman) ook staat ingetekend. De eerste kadastrale kaart dateert uit 1832. Deze kaart is nauwkeurig en betrouwbaar. Hierop zijn drie panden te zien. Het

vierkante pand direct aan de kruising, daarnaast een langwerpige pand recht langs de weg (een langgevelboerderij?) en daarnaast iets van de weg gelegen een vierkante pand; de schuur. De Hubertuskapel is nu verdwenen, maar het kerkhof is nog zichtbaar.

Op een kaart uit 1865 van J. Kuyper zijn drie panden te zien: het vierkante pand aan de kruising, en daarnaast nog twee panden, waarvan de laatste (de schuur) nu langwerpige van vorm lijkt te zijn geworden.

Een foto uit de collectie van het BHC van na 1900 toont de Sint Lambertusstraat ter hoogte van het gemeentehuis met op de achtergrond een vierkant pand op de kruising en een langgevelboerderij er achter. Het vierkante pand op de hoek is hoogstwaarschijnlijk een stolpschuur¹⁴

Manifest

Het landelijk erfgoed verdient meer aandacht en waardering. In het voorjaar van 2019 publiceerde het Brabants Heem samen met andere ondertekenaars, het Manifest Brabants Landelijk Erfgoed. Hierin vraagt ze erkenning voor het landelijk erfgoed; boerderijen, molens, buitenplaatsen, landgoederen en het landschap in het algemeen. Dit landelijk erfgoed dreigt te verdwijnen. Soms is dat onvermijdelijk, maar meestal zijn er andere oplossingen mogelijk die teloorgang van het erfgoed voorkomen. Het Manifest roept de provinciale beleidsmakers op om de verdere aantasting van het Brabants landelijk erfgoed te voorkomen. Dat is belangrijk: erfgoed verhoogt het welzijn en de welvaart van de bewoners in de omgeving, maakt wonen aantrekkelijker en verbetert het vestigingsklimaat, aldus het Manifest.

geweest. De schuur staat achter de boerderij en is daarom niet zichtbaar op de foto. We kennen daarnaast een aquarel van J.A. Knip van ongeveer 1820 waarop de toen vervallen Hubertuskapel staat. De schilder kijkt daarbij uit op wat later het erf van de familie Dekkers zou worden. Daarop is ook een stolpschuur zichtbaar, en in de achtergrond een andere schuur. We weten natuurlijk niet hoeveel artistieke vrijheid de schilder zich veroorloofd heeft, maar de locatie, vorm en uiterlijk van het pand op de foto en de aquarel vertonen veel overeenkomsten. Kortom, op basis van het kaartmateriaal zijn er aanwijzingen dat er rond 1748 al een pand was op deze locatie en dat deze voor 1865 van vorm is veranderd. Daarover straks meer.

• De schuur van Ties

Voordat de werkzaamheden zijn gestart, is de schuur zorgvuldig in kaart gebracht. De schuur is ruim 10 bij 20 meter en de nokhoogte bedraagt 8,5 meter. Op het zuiden, aan de straatkant bevindt zich de inrit van de schuur. De uitrit bevindt zich aan de noordkant zodat de volle oogstwagen direct vanaf de weg de schuur in kon rijden. De schuur kent naast een deel ook een tasruimte, een paardenstal, een stal voor enkele varkens en een apart hok voor de beer (mannelijke varken). Er zijn aanwijzingen dat er in het verleden meer hokken zijn geweest, onder andere voor kalfjes en een overkapping om karren en werktuigen neer te zetten. Tijdens deze inventarisatie kwam aan het licht dat er eigenlijk sprake is van twee schuurgedeelten die aan elkaar zijn gezet. Het voorste gedeelte kent deels stenen muren en een houten zijwand. Het achterste gedeelte bevat de deel en kent rieten wanden op een gemetselde plint. Voor

een aantal sporen¹⁵ is rondhout gebruikt en een ander deel bestaat uit gekapt hout. Opmerkelijk is dat de meeste balken en gebinten al in oudere bouwwerken lijken te zijn gebruikt. Hergebruik was normaal. Later bleek tijdens de ontmantelingswerkzaamheden uit de uitgegraven funderingen, dat de schuurdelen niet tegelijkertijd zijn geplaatst. Daarvoor verschilt de diepte van de funderingen onder het ene gedeelte te sterk van de andere. Hoogstwaarschijnlijk is de schuur op een gegeven moment vergroot. Zou de toenmalige voorvader van Ties in 1852 een jaartal in zijn schuur hebben gegraveerd om dit te gedenken? Het lijkt in ieder geval aan te sluiten bij de waarnemingen op de historische kaarten.

De schuur bevat een combinatie van gemetselde en houten muurdelen. Wat deze schuur uniek maakt is dat het de laatste in Noord-Brabant is die nog voorzien is van rieten wanden. Het riet werd gebonden op een raamwerk van houten staanders en horizontale wilgentenen op gemetselde muren.

Boeren waren spaarzaam en gooiden weinig weg. Ties heeft op een gegeven moment de deeldeuren bij de uitrit van schuur vervangen door kleinere exemplaren. Hoe treffend is het dat tijdens de werkzaamheden de oude, originele deeldeuren weer werden teruggevonden. Ties had ze blijkbaar al die jaren bewaard, het kon nog eens van pas komen!

• De ontmanteling en verplaatsing

In de zomer van 2019 zijn de werkzaamheden begonnen. De eigenaar van de schuur heeft zich laten bijstaan door een gespecialiseerde aannemer die al eerder Vlaamse schuren in Noord-Brabant heeft verplaatst. Daarbij werd hij geadviseerd door de experts van de Stichting De

Brabantse Boerderij die zich inspannen voor behoud en hergebruik van het landelijk erfgoed.

Allereerst zijn alle onderdelen van de schuur genummerd en alle maten vastgelegd. Om instorten te voorkomen werden in de schuur alle loszittende onderdelen vastgezet en steigers gebouwd. Vervolgens is het riet verwijderd. De meeste sporen en balken zijn gedemonteerd, wat door het gebruik van pen-gat-verbindingen nog relatief eenvoudig was. Maar de spanten¹⁶ en gebinten zijn zoveel mogelijk intact gelaten en in hun geheel met een kraan naar de nieuwe bestemming gebracht. De gebinten, de meeste spanten en veel eiken balken, bleken gelukkig in prima staat te verkeren.

Sommige balken en sporen waren verrot en zijn vervangen door soortgelijk oud materiaal.

Het metselwerk van de schuur vertoont de sporen van de tijd. Verschillende soorten stenen en metselwerk verraden de hand van verschillende boeren en het wisselend gebruik. Tijdens de ontmanteling heeft men veel moeite gedaan om deze sporen te behouden. Zo heeft men er niet voor gekozen om de muren op de nieuwe locatie opnieuw op te metselen. De muren zijn op de oude locatie voorzichtig in delen gesplitst die vervolgens in houten skeletten zijn geklemd die in hun geheel naar de nieuwe locatie zijn overgebracht.

Op de nieuwe locatie is een nieuw fundament gestort waarop de muren en de gebinten weer in hun oude verband zijn samengebracht.

Begin 2020 krijgt de Vlaamse schuur een nieuwe rieten kap als bekroning en afsluiting van de werkzaamheden.

Op zijn nieuwe locatie op de Hoge Akker komt de schuur weer tot zijn recht. Hij

Schuur ontdaan van kap en wanden

Verplaatsing van stenen muurdelen geklemd in houten skeletten

Opbouw op de nieuwe locatie (Foto's familie van Oers)

past prachtig in dit oude, kleinschalige agrarische landschap. De eigenaren willen de schuur als winteronderkomen voor hun schapen gaan gebruiken en gaan er zoals vroeger hooi en stro in opslaan. Hoewel de schuur op privéterrein staat kunnen wandelaars gebruik maken van de wandelpaden over het terrein en zo genieten van de tweede jeugd van dit markante bouwwerk.

Bibliografie

- 1 Dirven, George en Ger van den Oetelaar, *Erfgoed in de Meijerij – Bijgebouwen op boerenerven*, Pictures Publishers, Wijk en Aalburg, (jaartal onbekend) (EAN 978907318689)
- 2 *De Meijerij van Den Bosch – stad en land, boerderijen, kastelen, kloosters, landgoederen en buitenplaatsen*, Pictures Publishers, Wijk en Aalburg (EAN 9789073187641)
- 3 Brabants Heem e.a., *Manifest – Brabants Landelijk Erfgoed*, maart 2019
- 4 Thiers, Ottie, *Vught en Cromvoirt in kaart*, Stichting Erfgoed Vught e.a. ism HaES Producties, 2017 (EAN 9789492513069)

Noten

- 1 Dit artikel is tot stand gekomen met medewerking van Willy Schuurmans, Ton en José van Oers, Cees Slegers, Peter Verhagen en Ottie Thiers.
- 2 Potdekselen is wijze van betimmering van gebouwen. De planken worden horizontaal aangebracht, waarbij de onderliggende plank iets onder de bovenliggende plank steekt. Dit wordt overlap genoemd. Hierdoor wordt een goede afwatering verkregen.
- 3 Een kapconstructie met geleidelijk gebogen vormen.
- 4 Brabants Historisch Informatie Centrum, het provinciaal archief en centrum voor geschiedenis van Noord-Brabant te 's-Hertogenbosch.
- 5 Zie voor een duidelijke en uitgebreide beschrijving van de verschillende typen schuren in Brabant de publicatie van Dirven en Van den Oetelaar. Onderstaande beschrijving is hieraan ontleend.
- 6 Van optassen = opstapelen.
- 7 Beschrijving gebaseerd op een ongepubliceerd artikel *Vlaamse Bouwerij – Vlaamse Schuur*, van Peter Verhagen, Haaren, 2019.
- 8 Een gebint of gebinte is een portaalvormige houten draagconstructie in een boerderij of schuur, die bestaat uit twee of meer stijlen of staanders die met

elkaar verbonden zijn door één of twee horizontale gebintbalken. De staanders van het gebint zijn vaak op gemetselde poeren (=funderingsblok) gefundeerd. Op de gebinten staan de spanten met de gordingen die het dak dragen. De spanten kunnen veel vormen aannemen en verschillen per boerderij of ander gebouw.

- 9 Wanden van gevlochten wilgentenen besmeerd met leem uit de omgeving in een raamwerk van stijlen en liggers
- 10 Een rabat is een plank die aan de onderkant is voorzien van een groef en aan de bovenkant van een geschulpte rand. Hierdoor kunnen de rabatdelen in elkaar geschoven worden. Rabatdelen worden doorgaans horizontaal aangebracht. De vorm van de schulprand voorkomt dat (regen)water tussen de planken kan blijven 'hangen'.
- 11 Aanhelen is het aanvullen/opvullen naar een bestaand stuk werk.
- 12 De atlas *Vught en Cromvoirt in kaart* van Ottie Thiers biedt een schat aan informatie.
- 13 Frank en Connie van den Broek 'Architect Carl Weber en de Sint-Lambertuskerk van Cromvoirt', *Vughtse Historische Reeks*, deel 11, p. 125-144, aldaar p. 126.
- 14 Een schuur met een dak in de vorm van een stolp; met vier hellende dakvlakken als in een (bijna-) piramidevorm.
- 15 Een spoor is een tamelijk dun stuk hout dat rond of rechthoekig van doorsnede is en dient voor de ondersteuning van horizontaal aan te brengen dakbeschoot of van panlatten bij een onbeschooten dak (geen dakbeschoot aanwezig).
- 16 Een spant is onderdeel van de kapconstructie en heeft als functie het dragen van het dak. Het is een constructie van houten onderdelen, en heeft in dwarsaanzicht vaak een driehoekige vorm.